

הערות על המסר האקטואלי של התיאוריה הכלכלית:
הרצאה ביום עיון של משרד המשפטים --- 13 ספטמבר 1998.
 אריאל רובינשטיין (בית הספר לכלכלה, אוניברסיטת תל אביב)

נבוכות

אני מרגיש מעט נבוך לדבר כאן. אני כלכלן תיאורטי שאין לו ידע על נושאים כלכליים אקטואליים. מרבית חיי נושאים אילו אפילו לא ענינו אותי. אין לי מניית, את מדור הכלכלה בעיתון אני בדרך כלל משליך לפח ביחד עם מדור הספורט ומוסף הבריאות. אינני בטוח שאני יודע מהי אופציה, אינני מנסה לנבא את שעור האנפלציה מחר ולא את מדד הפרודוקטיביות בתעשייה מחרתיים. אבל אני כמוכן מודע לעובדה שהזמנתם אותי לדבר כאן משום שאני פרופסור לכלכלה שאמור לדעת כל זאת וזה בהחלט מביך אותי. אז למה באתי הנה? כי אני רוצה, מנקודת המבט של תיאורטיקאי כלכלי, להעיר כמה הערות קטגוריות על המסר האקטואלי של התיאוריה הכלכלית. במלים אחרות: האופן בו התיאוריה הכלכלית מנוצלת כארגומנט בווכוחים על שאלות אקטואליות אינו מוצא חן בעיני... לשון המעטה.

הארגומנט הכלכלי המרכזי

אני רוצה לפתוח בהצגה קצרה של הארגומנט הכלכלי הבסיסי. אשתמש בתרחיש פשוט שישמש אותי להמחשה של חוזקו ומגבלותיו של הארגומנט הכלכלי. דמו לעצמכם אי אחד שבו 400 תושבים, 3 מהם חייטים. מימים ימימה מתחלקים תושבי האי שווה בשווה בין שלושת החייטים כך שכל אחד מהם פונה, כשהוא נזקק לכך, לחייט שאביו היה משתמש בשרותיו. התשלום עבור תיקון בגד נקבע על פי המסורת (ואולי בצו משפטי) להיות 10% ממחיר בגד חדש. כל אחד מהחייטים היה יכול היה בעצמו לשרת 200 מתושבי האי. יש באי תחושה שבענף החייטות, הגם שהוא מספק את השרותים הנחוצים, שוררת "אבטלה סמויה". החייטים נראים לעתים קרובות מפקקים כשהם קוראים עיתון. די היה באי שני חייטים ולא היה מזיק שחייט עודף אחד יעבור לעיסוק אחר, מיותר פחות. במונחים של כלכלנים, המצב הנוכחי איננו יעיל. אמירה זו טעונה הסבר שכן מדובר בשימוש בלשון הטבעית באופן מקצועי קצת מטעה. "הכלכלן" אומר שהמצב שתיארתי אותו אינו יעיל מכיון שאפשר להעלות על הדעת חלוקה אחרת של משאבי הזמן, וחלוקה מתאימה של המוצרים המיוצרים באופן שלכל הפרטים בלי יוצא מן הכלל יהיה יותר טוב. ומה רע יותר ממצב שניתן לתיקון כך ש"לכולם יהיה יותר טוב".

יום אחד מגיע לכפר רעיון השוק החופשי. הצוים מבוטלים והמסורות מנופצות. כל חייט עובר קורס קצר בניהול עסקים מודרני ומטמיע בתוכו את תפקידו במשטר הכלכלי החדש: הוא נדרש לקבוע את המחיר באופן שימקסם את רווחיו שלו, יהא מה שיהיה. פורצת מלחמת מחירים. מחיר בגד חדש הוא 100 ומחיר תיקון בגד היה 10. אחד החייטים מסיק מלימודיו שמוטב לו להוריד את המחיר ל-9 ולהביא לכך שכל לובשי הבגדים באי יפנו לקבל את שרותיו. ייקח קצת זמן והחייטים האחרים יתעשתו ויורידו גם הם את המחירים. וכך ירד לו המחיר עד לאותה רמה נמוכה שבה מחליט אחד מהחייטים שמוטב לו לסגור את העסק ולפנות לעיסוק אחר מאשר להמשיך לשרת את לקוחותיו בתמורה למחיר נמוך כל כך... במעברו לעיסוק האחר מגדיל החייט את העוגה הלאומית. המצב החדש הוא אולי אפילו יעיל. ראה זה פלא: היד הנעלמה של השוק החופשי, רתמה את הרצונות האנוכיים של כל אחד מהחייטים ולובשי הבגדים באי ותקנה את המצב הלא יעיל.

הבעיות שבארגומנט הכלכלי המרכזי

הבה נבחן את הארגומנט הזה. יש בו כמה הנחות סתומות שאינן במרכז דיונינו ולכן אני רק אזכיר אותן בקצרה:

1. האם ברור כל כך שהחייטים יורידו את המחירים? אולי החייטים דוקא ינצלו את שנוי האוירה כדי להעלות את המחירים ולגבות למשל 15% מעלות הבגדים כמו שנהגו עד עתה בסקטורים אחרים במשק? תאמרו, והרי אנו מצפים מהם לפעול רק לקידום האנטרסים האישיים שלהם: נניח שכך הוא, וכל חייט דואג רק לרווחיו שלו אבל דוקא מטעם זה, הוא מבין שייטב עימו שלא להוריד את המחיר שהרי גם אם ישיג רווח זמני קטן יהיה רווח זה בטל לעומת ההפסד הגדול שיגרם לו בעתיד כאשר החייטים האחרים יגיבו על צעדו שלו בהורדת מחירים. השיקול הזה אפילו לא דורש שהחייט ישוחח עם עמיתיו (שכן יתכן ששתוף פעולה מפורש אסור באי שלנו בכורח חוק הגבלים עסקיים חדש) והוא כל כך אלמנטרי שאיננו דורש שהחייטים ילמדו כלכלה או מנהל עסקים.

2. ונניח שהחייטים פחות חכמים ונבונים והם נופלים במלכודת שהתחרות מציבה בפניהם. האם ברור שהצרכנים אמנם יבחרו תמיד בחייט הזול ביותר? עד עתה פנו תמיד לעסק שאביהם וסבם פנה אליו, מעתה יצטרכו תכופות להשוות מחירים. חלקם, אולי יהיה סבור שהחסכון במחיר לא שווה את עלות החיפוש ואו-אז, לא ברור כלל שהשוק יתייצב על מחירים נמוכים.

3. ונניח שכל תושבי הכפר רואים את חיפוש החייט הזול ביותר ממש משימה לאומית שתשרת את החברה כמצוות הכלכלנים, ושהחייטים לא כל כך נבונים ושתחרות המחירים משתוללת ומביאה לירידת מחירים דרסטית ואחד החייטים נטש את הענף לשמחת חסידי השוק החופשי. האם ברור

שימצא עבודה פרודוקטיבית חליפית או אולי יהיה למובטל ברחובו של אי?

4. ונניח שלא היה למובטל והוא מוצא עבודה חליפית ומגדיל את העוגה הלאומית. אז... אנו מגיעים לשאלת המפתח. כל זה היה כדאי?

השנוי שחל במשק במשטר הכלכלי התחרותי הביא אמנם לגידול העוגה. ואולם, ללא צעדים משלימים השיפור הביא גם לשנוי בחלוקת ההכנסות. במלים אחרות, השנוי אינו מה שכלכלנים קוראים "שפור פרטו": שכן אין זה נכון שמצב כל הפרטים השתפר. לחייטים רע הרבה יותר ולשאר תושבי העיר טוב יותר. והתשובות לשאלות האם חלוקת ההכנסות עתה טובה יותר והאם החייטים מקבלים עתה שכר הוגן יותר עבור עמלם והאם מחיר תיקון הבגד עכשיו הוא סביר יותר, הן עניין להבעת דעה של כל אחד מאיתנו. אין בכלכלה שום כלי שיכול להצדיק את המצב החדש או את המצב הקודם שלא באפן אינו טאוטולוגי.

כלכלה כשפה

כלכלה הינו תחום אקדמי העוסק אם באמצעות מתודות דדוקטיביות ואם באמצעות מתודות אמפיריות בחקר תופעות הקשורות באנטראקציות בין בני אדם ובמיוחד באנטראקציות הקשורות לחליפין בין סחורות וליצירתם של טובין. הכלכלה מתייחסת לפעולתם של פרטים, פירמות, ארגונים וממשלה. לכלכלה, כמו לכל תחום מדעי אחר יש שפה המטילה מגבלות על השאלות שניתן לשאול והתשובות שניתן להשיב במסגרת הדיון. הכלכלה, כמו שאנו מכירים אותה בעולם המערבי, מתאפיינת באחידות יחסית של השפה הזו. האחידות הזו היא כל כך חזקה, שאני מקבל את הרושם שהסטודנט הבוגר קורס מבוא לכלכלה, או מסיים תואר ראשון ואפילו שני נשבה בשפה כדי כך, שרק שקול המנוסח בשפה הכלכלית שלמד אותה בקורס נותר בגדר שקול לגיטימי.

מושגי היסוד של הכלכלה

ספרי היסוד של הכלכלה מדברים על מחירים, אינפלציה, צמיחה, גרעון תקציבי, רבית, ויש שם גם אבטלה. אבל הם מדברים מעט, מעט מאד על מושגים אחרים שמתבונן מן הצד, מכוכב אחר ואולי גם מהכוכב שלנו, היה סובר שהם רלוונטיים מאד להכרעות כלכליות, ואני מתכוון כאן בעקר ל:

- 1) אי שוויון: האם מידת אי השוויון בחברה סבירה בעינינו?
- 2) מקור העשר: מי שעשיר האם הוא עשיר בגלל מה שאנו סבורים שהולם שיביא אותו להיות עשיר ומי שעני, האם הוא עני בגין הסיבות שאנו סבורים שצריכות להביא אותו להיות עני.
- 3) השליטה בהון: איך מתחלקים מקורות ההון ואיזו שליטה לא כלכלית, אלא פוליטית, היא

מביאה.

(4) תרבות: באיזו מידה מהווה המערכת הכלכלית גורם משפיע (ולא רק משקף) על התרבות והחברה בה אנו חיים.

תירוצים

אני רוצה להדגיש, יש כלכלנים רבים השואלים שאלות המתייחסות לנושאים אילו. כשאני אומר שהכלכלה אינה מטפלת בנושאים אילו אני מתייחס לכלכלה כגוף ידע כפי שהוא משתקף בספרי הלימוד הסטנדרטים ובאופן שבו מקצוע הכלכלה משתקף בעיני הציבור הרחב ובעיני הכלכלנים עצמם כשהם משתמשים בבטוי הגס ”הכלכלה אומרת”. יש כמה תירוצים להעדרם של צדק, הגינות ואי שוויון מהמודלים שלנו:

טוענים שבדיון כזה מוכרח להיות מעורבים התייחסויות סובייקטיביות. מה שמוגדר כצודק בעיני האחד יכול שיהיה מוגדר כלא צודק בעיני האחר. נכון, אז מה? ההכרעות היותר חשובות שאנו עושים בחיים מבוססות על הערכות סובייקטיביות ומלבד זה העובדה שהכרעות מסוימות מצויות במחלוקת אינה אומרת שלגבי כל השאלות בתחום הדיון אין קונסנזוס. העובדה שיש בעולם אזור דמדומים רחב אינה אומרת שאין מחוזות ברורים.

ומתרצים שקשה לכמת את אי השוויון והצדק. זה נכון. אגב, גם לא ברור כל כך איך לכמת את רמת המחירים ומדד המחירים לצרכן הוא שרירותי למדי. מכל מקום, אז מה? גם כשאי אפשר למדוד משהו צריך להתייחס אליו ואפילו אם צריך להשתמש במדד שאינו מושלם.

הנקודה המרכזית שאני מבקש להדגיש היא שהעובדה שדיונים בשאלות כלכליות כרוכים בשפוטים סובייקטיביים רק אומרת שמעמדם, לצורך הדיון בשאלות אילו, של מנכ”ל בנק, פרופסור לכלכלה, גאון פיננסי, פעיל ש”ס, מובטל מחיפה וחבר ועד עובדים זהה לחלוטין.

אני רוצה לעבור לדיון קצר במספר נושאים שעלו לדיון בשנה האחרונה ולהדגים בהתייחס לכל אחד מהם איך השפה הכלכלית ממסכת את הצורך בהתייחסויות אתיות.

רבית

נוכחנו השנה בוויכוחים ערים על שער הרבית במשק. כזכור לכם, פעם בחודש מתייצב נגיד בנק

ישראל ומכריז על שער הרבית התקף לחדש הקרוב. בוויכוח לגבי החלטתו מובאים בחשבון בעיקר ההשפעה החיובית של שער רבית גבוה על קצב האינפלציה וההשפעה השלילית של שער רבית גבוה על שער הצמיחה. אבל מהדיון על מדיניות שער הרבית השתכח אלמנט חשוב אחר: מהי רבית? רבית שנתית היא התמורה על הסכמתך לדחות את השימוש בשקל אחד לשנה הבאה. זהו התגמול על העובדה שסבך הוריש לך שקל אחד והפקדת אותו בבנק לעולמי עד ואתה נהנה מפרות הפיקדון. וזהו גם התשלום של מי שרוצה לקבל את השקל היום בשעה שהוא צפוי להרויח אותו רק בשנה הבאה. שנוי בשער הרבית פירושו העברת הכנסה ממי שלוה למי שחוסך. מכיוון שבמדינת ישראל סך החסכונות גדול יותר מסך ההלוואות, או במלים אחרות יש לווה אחד גדול, הממשלה, שמשלם את ההפרשים. אז העלאת שער הרבית, פירושו העברה מסיבית של מקורות מלווים ומהקופה הציבורית לחוסכים. בוויכוח הציבורי סביב שער הרבית, היו כלכלנים שפקפקו האם יעד הורדת האינפלציה שווה את הנזק שבהאטה ואולם.... העברות אדירות אילו נשכחו.

נכון שהנושא יותר מורכב. ההשפעות על חלוקת ההכנסות סבוכות. הערכה טובה של השפעות שנוי שער הרבית דורשים ידע מפורט יחסית על זהותם (הכלכלית) של החוסכים והלווים. במחלקת המחקר של בנק ישראל יש בקושי אינפורמציה על התחלקות החסכונות בין המגזר העסקי והפרטי. האם אין אינפורמציות נוספות רק בגלל שהשגתם דורשת משאבים? ודרך אגב, יש כאן נקודה פסיכולוגית מעניינת: מישהו כאן בוודאי אומר, מה כבר ההבדל בין רבית של 5% ו-6% בסך הכל הרי מדובר באחוז אחד? שולי, לא חשוב... לא בדיוק.... שנוי כזה הוא אנלוגי לשנוי של -20% בשכר העבודה!

עובדים זרים

הדיון הציבורי על העסקת עובדים זרים נסב אצלנו על שאלות כלכליות, חברתיות ומוסריות. אבל יש שאלה אחת שזכתה לפחות התייחסות: היקף העסקת העובדים הזרים בישראל משפיע לא רק על מספר הישראלים המובטלים. יש לו השפעה על שכר העבודה, לפחות של אילו שיכולים היו לשמש במקצועות של העובדים הזרים ובוודאי של אילו שאמנם עובדים במקצועות אילו. אם טענה זו אינה נכונה אז אשיות רעיון השוק התחרותי קורסים.

בארץ, כך אומרים, יש מחסור באחיות ובמתכנתים ואפילו בפרופסורים לכלכלה. ויש מחסור, כך אומרים, בעובדים חקלאים ועובדי סיעוד ופועלי בניין. בכל המקצועות הללו יש ים של עובדים זרים שהיו מוכנים לבוא הינה כדי לעבוד בשכר נמוך בהרבה משכר העובדים המקומיים. אבל משום מה לא ראיתי את האחיות האמריקאיות והמתכנתים ההודים בשדה התעופה וכן ראיתי את הפועלים

התאילנדים ועובדי הסיעוד הפיליפינים ועובדי הבניין הרומנים. המדינה מתירה כניסת עובדים זרים בענפים שעובדיהם המקומיים אינם מאוגדים והם חסרי כוח פוליטי ונמנעת מלעשות זאת בענף המתכנתים למרות הערך המוסף הגדול שהיה יכול להיות כרוך בהבאתם.

אז הנה דוגמא לנושא נוסף שבו הצבור עסק תוך שהוא מתמקד בשאלות כלכליות וחברתיות כבדות, ואולם כמעט ולא הובא בחשבון נושא מרכזי אחר. הבאת העובדים הזרים מגדילה את העווגה הלאומית ואולם היא גם משנה את חלוקת ההכנסות באופן שאותי הוא מקומם. מהו הבסיס המוסרי לכך שכאשר מתמזל מזלם של עורכי הדין ונוצר בהם מחסור ועולה שכרם, הרי זה מצב תקין לפי החוק הלא כתוב של "חפש הביטוי של כוחות השוק" ואילו כאשר מתמזל מזלה של מי שרק יכולה לעבוד בעבודה סיעודית, נמנע מכוחות השוק לשפר את שכרה, על ידי כך שנייבא עובדים זרים?

אבטלה

המונח אבטלה דווקא כן מופיע בלקסיקון הכלכלי. מדוע דווקא אבטלה? אני חושב שאבטלה מעוררת בנו מורא גדול לא רק בגלל סבלם של המובטלים אלא גם משום שאבטלה יוצרת גם איום עלינו עצמנו. יש לנו בראש תמונה של מהומות ומהפכות ובלגן שיפריע את סדר חיינו התקין. לא כדאי שיהיו יותר מדי מובטלים ולא כדאי להרגיז אנשים שיש להם מעט מה להפסיד. סיבה נוספת היא שרמת האבטלה, ניתנת למדידה יחסית בקלות.

כך למשל כשמדובר בהעלאת שכר המינימום, מרבים כלכלנים לבקר את הצעד מכיוון שהוא עתיד להביא להגדלת האבטלה. דרך אגב, יש וכוח מסוים בעולם האקדמי לגבי הנכונות האמפירית של הטענה שהעלאת שכר מינימום מגדילה את האבטלה אבל נניח אותה לצד. בהקשר האקטואלי יש גם בעיה "זניחה" שבמשק הישראלי העלאת שכר המינימום מביאה להעלאה בפועל של שכר העבודה רק אצל חלק מהעובדים ברמות שכר ליד שכר המינימום, ונניח גם אותה לצד. יש שם באזור שכר המינימום אוכלוסייה גדולה של פרטים שהעלאת שכר המינימום משפרת את מצבם באופן לא זניח. תוספת של 260 שקל היא תוספת של 10% בשכרם. בעד העלאת שכר המינימום עומדים עקרונות של תשלום שוויוני יותר לאנשים המקיימים את תרומתם המינימלית לחברה. ובמציאות הישראלית לא ברור כלל ועיקר שתיקון אי השוויון הזה לא כדאי גם במחיר של גידול במספרי המובטלים. העלאה במספר המובטלים צריכה כאן להישקל מול השיפור המשמעותי במצבם של העובדים המשתכרים בסביבות שכר המינימום.

הפרטה

ההתלהבות בעולם המערבי מההפרטה נובעת משני אינסטינקטים רווחים: האחד הוא האינסטינקט הכלכלי האומר שגופים פרטיים עושים מלאכתם טוב יותר, יעיל יותר, בזבזני פחות מאשר גופים ממשלתיים. כלכלנים יצטוו אינסוף מחקרים שיצביעו על כך שכשהממשלה מנהלת את רשת הטלפונים המחירים גבוהים והשרות רע וכשרשת הטלפונים עוברת לשליטה פרטית השרות משתפר ומוזל. והשני האנסטינקט הדמוקרטי: הממשלה היא גוף שיש לו כוח גדול מדי לשלוט בחיינו. עסקים פרטיים עומדת בניגוד למשטרים חשוכים.

כאן אני רוצה להצביע על אלמנט אחר שלדעתי מוזנח מדיונים כלכליים והוא השפעות הצעדים הכלכליים על התחלקות ההון בחברה ועל התחלקות הכוח הפוליטי במדינה. שליטה בהון יש לה, ללא בלמים חוקתיים ניכרים גם שליטה פוליטית ניכרת. בישראל, נדמה שכבר עכשיו קשה לדון במשמעויות הפוליטיות של ההפרטה שכן כבר עתה חלק ניכר מהפוליטיקאים קשורים בטבורם בבעלי הון. אבל שימו לב גם לשתי נקודות נוספות:

יש אמונה בציבור שהחלפתו של "פנחס ספיר" באילי הון פרטיים עושה את המערכת למושחתת פחות. "תמהני" ואולי אף "נהפוך הוא". "לפנחס ספיר" היה קשה למנות את בנו למנהל חברה ממשלתית. לאיל ההון לא רק שמותר, ללא קשר לקישוריו, ללא ועדות מאשרות ובודקות אלא שהדבר אפילו מקובל וחוקי. בשתי השיטות ממונים אנשים שאינם ראויים לתפקידים בכירים. ההבדל לרעה הוא שאת ספיר אפשר היה להחליף באמצעות מנגנון דמוקרטי ואילו את בעלי ההון לא ניתן להחליף ללא מהפכה ממשית בחוקי הקניין. או קחו למשל את הכספים הייחודיים. הממשלה מחלקת משאבים ייחודיים לפי קריטריונים פוליטיים. בעלי ההון פרטיים מחלקים משאבים ייחודיים הקרויים תרומות. האם ברור שכספים ייחודיים אילו טובים יותר? תסתכלו על מתחמי המתנחלים במזרח ירושלים. תתבוננו בתרומות הפוליטיות שאינן משקפות כוחות פוליטיים אלא קובעים אותם. ואפילו התבוננו בתרומות אחרות המשפיעות על מהות החברה: קחו למשל אפילו את התרומות לאוניברסיטאות: העובדה שחלק גדול מתקציבי הפיתוח של האוניברסיטאות הועברו ל"אחריות פרטית" גרמה לכך שלבעלי הון יש שליטה על התפתחות כווני המחקר באוניברסיטאות. אילי הון אילו קבעו למשל שבתי ספר למנהל עסקים ולמשפט חשובים יותר למשל מבתי ספר לפסיקה ולפילוסופיה.

כלכלה גלובלית

אנו מדברים הרבה על הכלכלה הגלובלית שהגיעה גם אלינו, על פתיחת שווקים, על הסרת מגבלות. נוצרו התנאים לתנועות הון דו צדדיות כמעט חופשיות. הטיעון הכלכלי הצר אומר שפתיחת שווקי ההון טובה שכן היא מאפשרת ניצולו באופן טוב יותר. אם לדולר בקניה יש תשואה של 30% ובישראל של 10% מדוע שהדולר לא יהיה שם?

ראשית הערה אחת: אנחנו לא בכפר גלובלי. הלאומיות והמחיצות לא התבטלו. מדובר בבטול מחיצות מסוג אחד ומסוים: תנועות הון נהיות לחופשיות. תנועת העובדים נותרת מוגבלת באופן חריף. לכך שהון יכול להחליף גבולות ואילו הון אנושי לא יכול להחליף גבולות יש כמובן השפעות על חלוקת העושה הלאומית, יהיה גודלה אשר יהיה. העובד שיכול לזכות לשכר גבוה יותר בעמק הסיליקון ורוצה לחיות בארץ אינו יכול לעשות זאת ואילו מי שמוצא ערך גבוה יותר להונו בחו"ל יכול לעשות זאת. אם שכר העבודה בירדן נמוך כל כך ודלתא סוגרת את מפעל הטקסטיל בגליל ומעבירה את היצור לירדן אז העושה שלנו גדלה רק אם לעובדים המפוטרים מחכים מקומות עבודה אחרים. אבל גם אם פתיחת גבולות הון מגדילה את העושה הלאומית, העושה הגדלה מתחלקת בין מתי מעט.

ויש גם צד אחר לפתיחת הכלכלה הישראלית. אחד מהנכסים הנפלאים של החברה הישראלית הוא קיומם של יזמים רבים בעלי תעוזה וקשרים. ליזמים אלה יש תפקיד קריטי בפעולת השוק שכן הם אמורים להיות ה"market makers". הם אילו העומדים מאחורי היד הנעלמה של השוק. יזמים אילו יכולים לפעול כאן ויכולים לפעול במקומות אחרים. עם הנכס הייחודי ששמו "הקשר היהודי ישראלי" רבים מהם מעדיפים אמנם להפנות את המרץ היזמי שלהם לחו"ל. לכאורה מה טוב. אלא שמרץ גם הוא משאב מוגבל ויש חשש סביר שהמרץ לבנות בבוקרשט הוא על חשבון היוזמות לבנות בפרדס חנה.

ונקודה נוספת: איך זה יתכן שכדאי לישראלי להשקיע בחו"ל ולזר להשקיע בישראל? מן הסתם העניין קשור לשקולים שאינם לחלוטין כלכליים. וכאן יש מקום להזהיר בפני תופעה אחרת: לכניסה של הון זר לישראל יש לא רק ערך חיובי. יש בו גם רכישת כוח ברקמה הכלכלית והפוליטית הישראלית. מי שמוכן להשקיע בישראל למרות שגם הוא יכול לבנות ברומניה ולהשקיע בציריך צריך שתהיה לו סיבה טובה לעשות זאת והסיבות אינן בהכרח כלכליות טהורות. לא הייתי מציע להקל ראש בעניין. לא שמנו לב ולפתע בחסות החלפת פועלי השטחים נוצרה בעיה העובדים זרים. אני בטוח שבחסות הצורך בצמיחה תיווצר בעיה של הון זר גדול הנמצא כאן על תנאי ויוצר אילוצים שונים על החברה הישראלית.

סכום

בכל הסוגיות האקטואליות שהזכרתי אותם, יש לכאורה עמדה כלכלית בהירה. אבל נושאים אילו הינם לדעתי במהותם נושאים פוליטיים ערכיים. ההכרעה בענינם איננה ענין מדעי או אקדמי. העמדות בנושאים הכלכליים הללו נובעות מאותם מניעים פסיכולוגיים המביאים אותנו לאמץ עמדות בנושאים אחרים. יש משהו אטרקטיבי ברעיון השוק החופשי. הלהט של חסידי השוק החופשי הוא מעבר ללהטו של המהנדס שפתר את הבעיה הטכנית של בניית מכניזם יעיל לפעולת המשק. הרעיון שדברים שלכאורה דורשים פיקוח ותכנון ומדינה חזקה ניתנים להשגה מעליהם, מושך מאד ובמיוחד למי שמאמין שהוא עצמו חזק יותר מפרטים אחרים. הרעיון התחרותי קוסם לרבים מאיתנו גם בהיותנו נבעטים מממשלה גדולה המגבילה את החופש. ומאידך רבים מאיתנו מונעים מדאגה לחלש, ומפחד וחסר סימפטיה מגבירים עתירי ממון.

שאלת הנפקות של התיאוריה הכלכלית לשאלות האקטואליות הינה שאלה מתודולוגית בסיסית בתוך הכלכלה והיא מעוררת מחלוקת לגיטימית. כמובן שיש כלכלנים רבים שיש להם דעה אחרת משלי. אני כאן, כי אני צופה בדאגה בשימוש שנעשה בטיעונים הקוחים או לקוחים כביכול מהתיאוריה הכלכלית בהקשר האקטואלי. אני סבור ששימוש זה יש בו שימוש לרעה במדע לענינים שאינם מדעיים כלל ועיקר. עלינו ככלכלנים להצביע על כשלים בשימוש באותם טיעונים וזה מה שניסיתי לעשות כאן היום.

כלכלה היא מקצוע מעניין ויש כלכלנים חכמים ונבונים ונחמדים אבל שאלות אקטואליות כלכליות חברתיות מרכזיות שכולנו צריכים לקבוע בהן עמדה הינן שאלות ערכיות פוליטיות שבהן אין לכלכלן שום עמדה עדיפה על עמדתו של בעל דעת אחר. האמירה "אני לא כלכלן" אינה משחררת אתכם מלהביע עמדה באותן סוגיות כלכליות כביכול והעמדה "אני כלכלן" אינה נותנת לכלכלנים סמכות יתרה בעניינים אילו שהם הרבה מעבר לענינים כלכליים טכניים.